

*Мерзла Юлія Євгенівна,
магістрантка факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: д.ю.н., професор Харитонов Є.О.*

ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ ЗА ПРАВОМ ПРЕДСТАВЛЕННЯ: НОТАРІАЛЬНІ АСПЕКТИ

Теорія цивільного права визначає право представлення як особливий порядок закликання спадкоємців за законом до спадкування, а не як самостійну підставу чи вид спадкування [1, с. 708-709]. Термін «спадкування за правом представлення» є умовним та не відображає правової природи цього явища. У самому понятті «спадкування за правом представлення» існує певна неточність, оскільки при буквальному аналізі в ньому може розглядатися зв'язок з інститутом представництва в цивільному праві. Однак спадкування за правом представлення не є представництвом. Хоча можна сказати, що спадкування за правом представлення являє собою певну юридичну фікцію представництва. Оскільки особа, яку представляють померла, відносини представництва у традиційному цивілістичному розумінні не можуть існувати. У зв'язку із цим в науковій літературі давно пропонується замінити цей термін на «покоління наступництва» або «поколінний поділ» [2, с. 86.].

З метою повного та всебічного з'ясування правової природи цього інституту, доцільно розглянути особливості спадкування за правом представлення.

Теорія та судова практика однозначно визначили сферу застосування спадкування за правом представлення -при спадкуванні за законом. Спадкування за законом має місце тоді, коли спадкодавець не склав заповіт або заповіт визнано у судовому порядку недійсним, а також у разі коли спадкодавець склав заповіт, а потім скасував його. Спадкування за законом може мати місце і у разі коли заповіт не охоплює всього спадкового майна.

Аналіз норм Цивільного кодексу України, що визначають черги спадкоємців за законом (ст.ст. 1261-1265 ЦК України), та ст. 1266 ЦК України [3], що встановлює умови спадкування за правом представлення свідчить, що законодавець не протиставляє визначені ним черги спадкоємців, а доповнює права чітко визначеного ним кола спадкоємців за законом можливістю бути закликаними до спадкування раніше своєї черги в порядку спадкування за правом представлення. Однак, ці спадкоємці не перестають бути спадкоємцями за законом. Тобто «представляючі» спадкоємці є безпосередніми і самостійними спадкоємцями спадкодавця. Це право отримане ними в силу кровного споріднення зі спадкодавцем, а не внаслідок правонаступництва зі

спадкоємцями більш близьких ступенів споріднення, які померли до відкриття спадщини [1, с. 708-709].

Спадкування за правом представлення можливе лише у разі смерті спадкоємця до відкриття спадщини. У випадку смерті спадкоємця після відкриття спадщини, якщо він за життя не встиг прийняти спадщину або відмовитися від прийняття спадщини, спадкування за правом представлення не виникає.

Перелік осіб (спадкоємців), які мають право на спадкування за правом представлення, встановлений нормами ст. 1266 ЦК, є вичерпним та розширеному тлумаченню не підлягає [4].

Спадкоємці за правом представлення можуть «представляти» осіб, визначених ст.ст. 1261-1265 ЦК України як спадкоємці першої-третьої черги спадкоємців за законом. При цьому спадкування за правом представлення четвертої черги чинним законодавством не передбачено.

З аналізу статті 1266 ЦК України випливає, що спадкування за правом представлення надано особам третього-четвертого ступеня споріднення [4].

При спадкуванні за правом представлення також зберігається черговість закликання до спадщини. Наприклад, після смерті спадкодавця вже не було в живих її дочки та сестри. Дітям дочки (онукам), як і дітям сестри (племінникам) надано право спадкувати в порядку представлення. Але важливо, що до спадкування будуть закликатися спочатку діти дочки – онуки, оскільки дочка спадкодавця належить до першої черги спадкоємців, а сестра спадкодавця – до другої черги.

Статтею 1266 ЦК України встановлено правило, яке полягає в наступному: при спадкуванні по прямій низхідній лінії право представлення діє без обмеження ступеня споріднення. Це означає, що у разі смерті до відкриття спадщини дітей спадкодавця, до спадкування закликаються їхні діти (онуки спадкодавця); у разі смерті до відкриття спадщини онуків спадкодавця, до спадкування закликаються їхні діти (правнуки спадкодавця); у разі смерті до відкриття спадщини правнуків спадкодавця, до спадкування закликаються їхні діти (праправнуки спадкодавця) і так далі.

Висхідна лінія спадкоємців за законом представлена такими родичами як прабаба та прадід (ч. 2 ст. 1266 ЦК України). Такі висхідні родичі спадкодавця за законом, як дід і баба, до спадкування в порядку представлення не закликаються, оскільки вони становлять самостійну чергу спадкоємців і закликаються до спадкування як спадкоємці другої черги.

Племінники, двоюрідні брати та сестри спадкодавця (ч.ч. 3, 4 ЦК України) є представниками бокової лінії споріднення.

Підкреслимо, що спадкоємці за правом представлення спадкують ту частку у спадщині, яка б належала спадкоємцю, якого вони «представляють», якби він був живий на час відкриття спадщини. Тобто вони можуть не одержати частку, рівну часткам інших спадкоємців, які закликаються до спадкування в одну чергу з ними. Наприклад, 04 квітня 2017 померла А. В неї залишилися дочка та 3 онука померлого 01 квітня 2017 року сина. В даному разі дочка отримає 1/2 частку у спадщині, а кожен онук – по 1/6 частці у спадщині.

Право представлення має похідний характер. Це означає, що право особи спадкувати за правом представлення є похідним від права спадкоємця, якого особа «представляє». Тому позбавлення права на спадкування основного спадкоємця має наслідком і втрату права на спадкування за правом представлення.

Також необхідно зазначити, що вчинення такої нотаріальної дії як видача свідоцтва про право на спадщину здійснюється у конкретно визначеній формі, встановленій чинним законодавством України, а саме Правилами ведення нотаріального діловодства, затвердженими Наказом Міністерства юстиції України № 3253/5 від 22 грудня 2010 року. Так, видача свідоцтва про право на спадщину за законом у порядку спадкування за правом представлення здійснюється за Формою № 4 (Додаток № 25 до Правил ведення нотаріального діловодства) – у разі видачі свідоцтва про право на спадщину єдиному спадкоємцю. У разі відсутності необхідних свідоцтв, які б відповідали вчинюваній нотаріальній дії, нотаріус може застосовувати ту з форм, яка найбільше відповідає цій нотаріальній дії, із застосуванням окремих елементів інших свідоцтв про право на спадщину (п. 6.14 Розділу VI Правил ведення нотаріального діловодства) [5].

Спадкоємці за правом представлення можуть «представляти» тільки свою, певно визначену чергу спадкування за законом. Так, наприклад, П (бабця) померла 01 січня 2017 року. Єдиною спадкоємицею була дочка – А, яка померла 21 липня 2015 року, тобто до відкриття спадщини. У померлої спадкоємиці залишився син – гр. Х. (онук П). В цьому випадку онук – Х «представляє» свою матір, яка померла до відкриття спадщини щодо майна П. Оскільки А є спадкоємицею першої черги за законом, її син – гр. Х (онук П) закликається до спадкування як спадкоємець першої черги за законом. Це означає, що в даній ситуації видача свідоцтва про право на спадщину онуку після бабці в порядку спадкування за правом представлення можлива після спливу шести місяців після відкриття спадщини як спадкоємцю першої черги.

При вчиненні такої нотаріальної дії як видача свідоцтва про право на спадщину нотаріус здійснює реєстрацію свідоцтва у Спадковому реєстрі. У зв'язку з цим, виникає питання: яку чергу спадкування за законом необхідно

обрати при реєстрації свідоцтва про право на спадщину за законом за онуком після баби у порядку спадкування за правом представлення. Теоретично правильно було б обрати першу чергу спадкування за законом, але враховуючи безпосередність і самостійність онука як спадкоємця, а також технічну особливість Спадкового реєстру, а саме – закріплений перелік осіб, які належать до кожної черги спадкування за законом як передбачено ст.ст. 1261-1265 ЦК України, доцільно обирати п'яту чергу спадкування за законом.

Варто сказати, що на цей час існує дискусія щодо того, чи є особи, визначені у ст. 1266 ЦК України, спадкоємцями певних черг? Нотаріальна практика з цього питання не однозначна. Одна деякі нотаріуси не визнають онуків спадкоємцями певної черги за законом, а вважають можливим закликати їх до спадкування виключно за правом представлення. Інші вважають, що онуки та правнуки є спадкоємцями за законом, а за наявності умов ст. 1266 ЦК України вони повинні закликатися у порядку спадкування за правом представлення. Таким чином, онуки та правнуки є спадкоємцями за законом відповідної черги (четвертої або п'ятої) і закликаються до спадкування, якщо спадкоємці за законом попередніх черг відмовилися від прийняття спадщини, не прийняли її чи усунені від спадкування відповідно до ст.1224 ЦК України [3]. На підставі аналізу описаної вище ситуації, слід наголосити, що у випадку спадкування онуком як спадкоємцем п'ятої черги за законом після бабці у загальному порядку, тобто не у порядку спадкування за правом представлення, враховуючи вимоги ст. 1270 ЦК України видача свідоцтва про право на спадщину за законом можлива після спливу 18 (вісімнадцяти) місяців після відкриття спадщини. У цьому випадку вибір Форми свідоцтва про право на спадщину за законом залежить від особливостей конкретної спадкової справи (Форми №№ 1-3, 5-8, що містяться у Додатку № 25 до Правил ведення нотаріального діловодства).

Отже, спадкування за правом представлення є особливим порядком спадкування в рамках спадкування за законом. Попри врегулювання законодавством відповідних відносин на практиці виникають численні проблеми при застосуванні норм цього інституту. Тому існує нагальна потреба у законодавчому тлумаченні поняття «спадкування за правом представлення» та розробці методичних рекомендацій щодо застосування ст. 1266 ЦК України у нотаріальній діяльності з метою формування єдиної практики.

Література:

1. Спадкове право. Практика застосування нотаріусами України / за заг. ред. В. М. Марченка. – Х.: ФО-П Лисяк Л.С.- 2012. – 736 с.
2. Шиловост О. Ю. Наследование по закону в российском гражданском праве / О. Ю. Шиловост. – М.: Норма, 2008.

3. Цивільний кодекс України від 03.10.2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – С. 356.
4. Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування від 16.05.2013 року № 24-753/0/4-13: Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ [Електронний ресурс] // Сайт Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v-753740-13>.
5. Правила ведення нотаріального діловодства: Наказ Міністерства юстиції України від 30.12.2010 року // Офіційний вісник України. – 2010. – № 98, стор. 164, стаття 3515, код акту 54117/2010.

Милимука Людмила Романівна, Слюсарчук Діана Дмитрівна
студентки 3 курсу, факультету адвокатури
Національного Університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: к.ю.н., доцент Кривенко Ю.В.

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДАННЯ ТА ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ З ПЕРЕВЕЗЕНЬ ТАКСІ

Сьогодні дуже актуальним є питанням про швидке переміщення з пункту А до пункту Б, яке може бути здійснено шляхом проїзду на таксі. Спостерігаючи за поведінкою громадян, можна зробити висновок про те, що останніх мало хвилює спосіб переміщення в необхідне місце, ніхто не зважає, які автомобілі прибувають на виклик клієнта і тим більше, чи відповідають вони встановленим нормам.

Стаття 910 ЦК регламентує, що за договором перевезення пасажирів, де одна сторона (перевізник) зобов'язується перевезти другу сторону (пасажирів) до пункту призначення, а в разі здавання багажу – також доставити багаж до пункту призначення та видати його особі, яка має право на одержання багажу, а пасажир зобов'язується сплатити встановлену плату за проїзд, а у разі здавання багажу – також за його провезення. Традиційно договір перевезення пасажирів вважається двостороннім, консенсуальним та відплатним, відповідно до ч. 1 ст. 638 ЦК договір вважається укладеним, якщо сторони у належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору [1]. Коли між сторонами укладений такий договір, тоді виникає договірний правочин, момент виникнення останнього вважається й моментом виникнення цивільних прав та обов'язків сторін такого правочину. Якраз з цього моменту на відносини регулюються нормами закону та інших актів цивільного законодавства, що стосуються такого виду договорів. Цікавим також є порядок укладання договору перевезення пасажирів таксомотором (таксі для індивідуальних перевезень пасажирів). Особливо